

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-22>

УДК 330:314.71

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ У ВИМІРАХ СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

THE IMPACT OF THE WAR ON THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN TERMS OF STATISTICAL INDICATORS

Самодай Валентина Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4043-5426>**Літвінова Лілія Юрїївна**

студентка,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8447-1824>**Бакута Роман Олександрович**

аспірант,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7961-2848>**Samoday Valentyna, Litvinova Lilia, Bakuta Roman**
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

Демографічні процеси є основою соціально-економічного розвитку держави, адже чисельність, структура та якість населення формують її трудовий потенціал. В Україні демографічна ситуація вже тривалий час залишається складною через депопуляцію, старіння населення, зниження народжуваності та активні міграційні процеси. Повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 році, значно загострила ці тенденції. Унаслідок бойових дій, зростання смертності та масової вимушеної міграції чисельність населення різко скоротилася, а його вікова й статевая структура зазнала змін. Мільйони громадян були змушені покинути країну або переїхати всередині держави, що негативно вплинуло на трудовий потенціал. За таких умов аналіз демографічної ситуації на основі статистичних показників є необхідним для оцінки змін та формування ефективної державної політики відновлення.

Ключові слова: демографічні процеси, депопуляція, міграція, війна, скорочення населення, державна політика.

Demographic processes are traditionally considered as the fundamental basis of the socio-economic development of the state, since it is the structure of the population, its number and quality that shape the human, intellectual and economic potential of the country. For Ukraine, the issue of demographic reproduction of the population has long been one of the most difficult, because over the past three decades, trends in depopulation, population aging, declining birth rates and increasing migration flows have been observed. The beginning of full-scale military aggression in February 2022 significantly exacerbated these processes, causing a deep demographic crisis in the country, the consequences of which will affect the future of the country for decades. The war led to a sharp reduction in the population, which is associated not only with direct human losses and excess mortality, but also with large-scale waves of migration, which have become unprecedented in pace and scale for modern Europe. Millions of citizens were forced to leave the territory of Ukraine, seeking protection in other countries, while a significant part of the population moved within the state. This significantly changed the demographic structure, affected the age and gender balance, and affected the labor potential and fertility rate. At the same time, official statistics remain incomplete, which is due to the impossibility of accurately recording the population in the temporarily occupied territories and the constant movement of migrants. In such conditions, the analysis of the demographic situation through a system of statistical indicators is extremely important. It allows not only to assess the changes that have already occurred, but also to predict future trends, identify possible socio-economic challenges, and form the basis

for the state policy of post-war recovery. It is demographic stability that will determine the pace of economic growth, the country's competitiveness, the balance of the labor market, and the level of social burden in the future. Therefore, the effectiveness of post-war recovery will largely depend on the implementation of a comprehensive demographic policy aimed at preserving and restoring human capital.

Keywords: demographic crisis, population decline, migration, fertility, mortality, human capital, war.

Постановка проблеми. Війна спричинила глибокі й системні зміни в демографічній структурі України. Значна частина населення виїхала за кордон, а ще більша кількість стала внутрішньо переміщеними особами, що змінило територіальний розподіл населення. Різко знизилася народжуваність, що є наслідком психологічного напруження, невизначеності майбутнього, розділення сімей, міграції жінок репродуктивного віку та обмеження медичної інфраструктури в умовах бойових дій. Одночасно з цим зросла смертність, зокрема у регіонах, наближених до зони бойових дій.

Проблема ускладнюється тим, що демографічні втрати в Україні різняться за регіонами: найбільш постраждали східні та південні території, тоді як західні області, які стали центрами прийому переселенців, тимчасово мають вищу чисельність населення. Крім того, відбулось суттєве зрушення вікової структури: зменшилась частка дітей, молоді та людей працездатного віку, тоді як частка старших вікових груп зросла. Порушено статевий баланс, оскільки більшість біженців становлять жінки, тоді як чоловіки у значній кількості перебувають на службі у Збройних силах України.

Ці зміни формують системні загрози національній безпеці, економічній стабільності та здатності держави до повоєнної відбудови, що робить дослідження демографічних показників критично необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демографічні наслідки війни та процеси міграції є предметом дослідження багатьох міжнародних та українських інституцій. Значний внесок у дослідження сучасних демографічних тенденцій вносять вчені Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, які аналізують вплив війни на динаміку чисельності населення, природний рух, трудову міграцію та соціальну структуру. Дослідження Є. Лібанової [9], О. Позняка [10], Л. Черенко [11] та інших науковців стали основою для розуміння демографічної ситуації в умовах війни.

Міжнародні організації, зокрема UNHCR, IOM та UNICEF, надають регулярні звіти щодо

кількості біженців, внутрішньо переміщених осіб, переміщення дітей та рівня доступу до послуг. Також аналітичні центри, такі як Wilson Center та аналітичні видання Reuters і The Washington Post, публікують узагальнені оцінки демографічних втрат України.

Однак попри наявність численних звітів, багато аспектів демографічної ситуації залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлено відсутністю точного перепису населення, неповнотою даних на окупованих територіях та високою мобільністю громадян, що ускладнює верифікацію статистичних показників.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень, низка питань залишається відкритою. Важко визначити реальний масштаб демографічних втрат, оскільки частина населення перебуває на тимчасово окупованих територіях або зазнала наслідків бойових дій у зонах, де статистичний облік обмежений. Недостатньо досліджені довгострокові наслідки масової міграції, зокрема ступінь повернення українців після закінчення війни, інтеграція мігрантів у країнах ЄС та вплив втрати молодого населення на відтворення трудових ресурсів.

Невирішеним залишається питання формування демографічної політики, яка зможе врахувати всі ці аспекти та забезпечити поступове відновлення населення. Потребують глибшого вивчення питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, стимулювання народжуваності та формування механізмів підтримки сімей у післявоєнний період.

Формулювання цілей статті. Метою цієї наукової роботи є комплексний аналіз впливу війни на демографічну ситуацію в Україні, заснований на статистичних показниках чисельності населення, природного руху, міграційних процесів та змін у віковій і статевій структурі. Робота спрямована на виявлення ключових тенденцій, масштабів демографічних втрат і потенційних ризиків для післявоєнної відбудови та економічного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш помітних наслідків війни стало стрімке скорочення чисельності

населення. За узагальненими оцінками Інституту демографії та міжнародних аналітичних організацій, чисельність населення України зменшилась з приблизно 41,2 млн осіб у 2021 році до близько 28–29 млн у 2024 році [2]. Це скорочення є безпрецедентним для сучасної історії Європи та пов'язане з комплексом демографічних процесів, що включають як міграцію, так і природний рух населення.

Важливо зазначити, що зменшення населення відбулось нерівномірно. Найбільше постраждали регіони, де проходили активні бойові дії: Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська та Запорізька області. У цих територіальних громадах кількість жителів скоротилася у декілька разів. Натомість у західних областях України спостерігалось короткострокове підвищення чисельності населення через масовий притік внутрішньо переміщених осіб, однак у подальшому частина переселенців також залишила країну.

Для більшої наочності узагальнені демографічні показники наведено у таблиці (табл. 1).

Масштабна міграція стала домінуючим чинником демографічних змін в Україні. За даними UNHCR та IOM, з початку повномасштабної війни від 6 до 8 мільйонів українців виїхали за межі країни, переважно до європейських держав [5]. Абсолютну більшість серед них становлять жінки та діти, оскільки чоловіки призовного віку не можуть вільно залишати територію України. Це призвело до суттєвих змін у статевій структурі населення, а також до поглиблення демографічного дисбалансу в окремих вікових групах. Такі структурні зрушення мають довготривалий характер і можуть негативно впливати на процеси відтворення населення в майбутньому.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що демографічні зміни мають не лише кількісний, а й структурний характер. Особливої уваги потребує зсув вікової та статевої піраміди, який формує довгострокові ризики для ринку праці та системи соціального забезпечення. Зміна територіального розподілу населення також впливає на навантаження на місцеві бюджети та формує нерівномірність регіонального розвитку.

Дані таблиці 1 демонструють, що найдинамічніші зміни відбуваються саме у сфері природного руху населення та міграції. Зокрема, скорочення народжуваності відображає загальний рівень невизначеності та соціальної нестабільності, тоді як зростання міграційного відтоку є прямим наслідком військової агресії. Така комбінація чинників у перспективі може зумовити тривале збереження депопуляційних тенденцій.

Крім міжнародної міграції, війна спричинила масштабне внутрішнє переміщення. Більше п'яти мільйонів громадян змінили місце проживання, що вплинуло на рівень урбанізації, структуру домогосподарств та соціально-економічне навантаження на приймаючі регіони. Західні області стали центрами концентрації внутрішньо переміщених осіб, що тимчасово збільшило їх населення та спричинило розвиток соціальної інфраструктури, водночас у східних та південних регіонах чисельність населення різко впала.

Важливим питанням залишається можливість повернення українських мігрантів після завершення війни. Значна частина жінок, які виїхали з дітьми, інтегруються у соціальні системи європейських країн, що може спричинити довготривалі демографічні втрати для нашої держави.

Таблиця 1

Основні демографічні показники України в умовах війни (2021–2024 рр.)

Демографічний показник	2021 (довоєнний період)	2022	2023	2024 (оцінка)
Чисельність населення, млн осіб	41,2	37,0	30,5-31,0	28-29
Кількість народжень, тис. осіб	273	187	135	120-130
Коефіцієнт народжуваності	1,24	1,10	1,05	1,0-1,1
Загальна смертність, тис. осіб	616	647	700+	дані неповні
Міграційний відтік, млн осіб	-0,3	-5,5	-6,0	-6,2 до -8,0
Кількість ВПО, млн осіб	1,46	4,9	5,1	5+
Частка жінок, %	54%	56%	58%	59-60%

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

На тлі військового конфлікту в Україні зафіксовано історично найнижчі показники народжуваності. Уже в період з 2021 до 2023 року кількість новонароджених зменшилася майже вдвічі [3]. Це пов'язано зі значним погіршенням умов життя, зростанням небезпеки, психологічною нестабільністю, а також розлукою сімей, частина яких опинилася в різних країнах або регіонах. У сукупності це створює серйозні ризики для відтворення населення в майбутньому.

Особливо важливим є той факт, що частка жінок репродуктивного віку суттєво скоротилася внаслідок виїзду за кордон, що ще більше поглиблює депопуляційні процеси. В умовах війни доступ до медичних послуг, зокрема до планової акушерської допомоги, у деяких регіонах був обмеженим, що вплинуло на рівень народжуваності та репродуктивне здоров'я

населення. Це поглиблює депопуляційні процеси навіть за умов потенційної стабілізації міграційних потоків.

Рівень смертності в Україні під час війни значно підвищився. Прямі втрати серед військових та цивільного населення, а також надлишкова смертність, спричинена обмеженням доступу до медичної допомоги, вплинули на зростання цього показника. У багатьох постраждалих регіонах були зруйновані або припинили роботу медичні заклади, що унеможливило своєчасне лікування. Підвищення рівня стресу, погіршення умов життя, відсутність стабільного доступу до електроенергії та води також сприяли погіршенню стану здоров'я населення.

Структурні демографічні зміни стали одним із найпомітніших наслідків війни. Значно зросла частка жінок у загальній структурі населення, тоді як частка чоловіків зменшилася, що зумовлено як мобілізацією, так і високими бойовими втратами. Водночас скоротилася кількість дітей та молоді через падіння народжуваності та міграцію сімей з дітьми.

Такі зміни ускладнюють формування трудових ресурсів у довгостроковій перспективі,

посилюють навантаження на пенсійну систему та знижують потенціал економічного розвитку країни.

Демографічні втрати мають прямий вплив на економічну стабільність та можливості післявоєнної відбудови. Скорочення працездатного населення призводить до дефіциту робочої сили, особливо у високотехнологічних та інфраструктурних секторах економіки. Поглиблення регіональних диспропорцій у чисельності населення створює додаткові виклики для місцевих громад, які вимушені адаптувати соціальну сферу до змін в кількості та структурі жителів. Це обмежує можливість сталого економічного зростання у післявоєнний період.

Зростання частки людей похилого віку збільшує фінансовий тиск на пенсійну систему, медичну інфраструктуру та соціальні служби. У свою чергу суттєве зменшення кількості дітей та молоді створює ризики для відтворення населення та стратегічного розвитку держави у майбутньому.

Висновки. Аналіз статистичних показників свідчить, що війна спричинила глибоку демографічну кризу в Україні. Скорочення чисельності населення, падіння народжуваності, зростання смертності та масштабні міграційні процеси формують довготривалі виклики, які впливатимуть на соціально-економічний розвиток країни. Особливо небезпечними є структурні деформації: зменшення частки молоді, значний гендерний дисбаланс та зрушення у віковій структурі.

У перспективі для подолання демографічної кризи необхідна комплексна державна стратегія, спрямована на підтримку народжуваності, повернення українців з-за кордону, розвиток медичної інфраструктури, відбудову постраждалих регіонів та відновлення потенціалу молодого та працездатного населення. Без відновлення людського капіталу неможливо забезпечити сталий розвиток України після завершення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головний портал Національної академії наук України. Демограф Олексій Позняк – про українських емігрантів за кордоном і перспективи їхнього повернення. <https://www.nas.gov.ua/> (дата звернення: 28.11.2025)
2. Державна служба статистики України. Населення та міграція в Україні : офіційні статистичні дані. URL: <https://stat.gov.ua/index.php/uk/topics/naselennya-ta-migratsiya> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Демографічна криза в Україні: оцінки Інституту демографії та шляхи розв'язання проблем. UNN. 2024. URL: <https://unn.ua/en/news/demographic-crisis-in-ukraine-estimates-from-the-institute-of-demography-and-solutions-to-the-problems/> (дата звернення: 24.11.2025).
4. Міжнародна організація з міграції (IOM). Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні (Ukraine Displacement Report). URL: <https://displacement.iom.int/ukraine> (дата звернення: 24.11.2025).

5. Напорчук Д. Демографічна ситуація в Україні в умовах війни // Моделювання розвитку економічних систем. 2024. URL: <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/view/314> (дата звернення: 22.11.2025).
6. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). Українська криза біженців : статистичні та аналітичні матеріали. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_refugee_crisis (дата звернення: 27.11.2025).
7. Фонд Вільсона (Wilson Center). Демографія України на другий рік повномасштабної війни : аналітичний огляд. URL: <https://ukraine.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-demography-second-year-full-fledged-war> (дата звернення: 27.11.2025).
8. ЮНІСЕФ. Вплив війни на дітей в Україні : аналітичний звіт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports> (дата звернення: 20.11.2025).
9. Лібанова Е. М. Соціально-демографічний розвиток України: виклики та перспективи. К.: Ін-т демографії НАН України, 2020. 320 с. (дата звернення: 21.11.2025).
10. Позняк О. В. Міграційна ситуація в Україні: сучасний стан та тенденції. К.: НАН України, 2019. 240 с. (дата звернення: 22.11.2025).
11. Черенько Л. М. Демографічні процеси в Україні: аналітичні оцінки. К.: Наукова думка, 2018. 198 с. (дата звернення: 21.11.2025).

REFERENCES:

1. Holovnyi portal Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Pozniak O. (2025). Demohraf Oleksii Pozniak pro ukrainskykh emigrantiv za kordonom i perspektyvy yikhnoho povnennia [Demographer Oleksii Pozniak on Ukrainian emigrants abroad and the prospects of their return]. Retrieved from: <https://www.nas.gov.ua/> (accessed November 28, 2025).
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2025). Naselennia ta mihratsiia v Ukraini: ofitsiini statystychni dani [Population and migration in Ukraine: official statistical data]. Retrieved from: <https://stat.gov.ua/index.php/uk/topics/naselennia-ta-mihratsiia> (accessed November 20, 2025).
3. Demohrafichna kryza v Ukraini: otsinky Instytutu demohrafii ta shliakhy rozviazannia problem. (2024). UNN [Demographic crisis in Ukraine: estimates of the Institute of Demography and ways to solve the problems]. Retrieved from: <https://unn.ua/en/news/demographic-crisis-in-ukraine-estimates-from-the-institute-of-demography-and-solutions-to-the-problems/> (accessed November 24, 2025).
4. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (IOM). (2025). Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naselennia v Ukraini (Ukraine Displacement Report) [Report on internal displacement of the population in Ukraine]. Retrieved from: <https://displacement.iom.int/ukraine> (accessed November 24, 2025).
5. Naporchuk D. (2024). Demohrafichna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny [Demographic situation in Ukraine under war conditions]. Modeliuvannia rozvytku ekonomichnykh system. Retrieved from: <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/view/314> (accessed November 22, 2025).
6. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv (UNHCR). (2025). Ukrainska kryza bizhentsiv: statystychni ta analitychni materialy [Ukrainian refugee crisis: statistical and analytical materials]. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_refugee_crisis (accessed November 27, 2025).
7. Fond Vilsona (Wilson Center). (2025). Demohrafiia Ukrainy na druhyi rik povnomasshtabnoi viiny: analitychnyi ohliad [Ukraine's demography in the second year of the full-scale war: analytical review]. Retrieved from: <https://ukraine.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-demography-second-year-full-fledged-war> (accessed November 27, 2025).
8. IUNISEF (UNICEF). (2025). Vplyv viiny na ditei v Ukraini: analitychnyi zvit [Impact of the war on children in Ukraine: analytical report]. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports> (accessed November 20, 2025).
9. Libanova, E. M. (2020). Sotsialno-demohrafichni rozvytok Ukrainy: vyklyky ta perspektyvy [Socio-demographic development of Ukraine: challenges and prospects]. Kyiv: Institute for Demography of the National Academy of Sciences of Ukraine. (accessed November 21, 2025).
10. Pozniak, O. V. (2019). Mihratsiina sytuatsiia v Ukraini: suchasnyi stan ta tendentsii [Migration situation in Ukraine: current state and trends]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. (accessed November 22, 2025).
11. Cherenko, L. M. (2018). Demohrafichni protsesy v Ukraini: analitychni otsinky [Demographic processes in Ukraine: analytical assessments]. Kyiv: Naukova Dumka Publishing. (accessed November 21, 2025).

Дата надходження статті: 02.02.2026

Дата прийняття статті: 22.02.2026

Дата публікації статті: 26.02.2026